Ігор Розлуцький

Фрагмент із бойківського Різдва

Різдвяна традиція – один із тих наріжних каменів української християнської культури, яка виражає іманентність, самобутність та неповторність серед інших культур. Вона завжди була і залишиться невичерпним життєдайним джерелом цілющої сили і наснаги. Віками збиралася прадідівська мудрість, передавалася з покоління в покоління – від батька до сина, від матері до доньки, і нащадки свято берегли це родинне слово, щоб знову гідно передати своїм наступникам. Не раз ці прадавні перлини усної народної творчості ставали на захист рідного слова, на захист нації, допомагали не лише зберегти віру в себе, а й змушували рахуватися інших як з рівними серед рівних. Як підтвердження, цього можна назвати добрих декілька десятків фахових наукових досліджень, не кажучи вже про низку дрібніших публікацій. До наших часів дійшли язичницькі вірування настільки тісно переплетені з християнською традицією, що, здається, розділивши їх, втратимо довершений синтез витонченої народної поетичної естетики. Це проявляється не лише у різдвяних піснеспівах – колядках, щедрівках, а й у своєрідності виконання обряду, якого неухильно дотримуються під час святкування циклу різдвяних свят.

Святково прибрана оселя, густо вистелена соломою чи сіном на знак ясел, дідух на покуті, так починається одне з величних дійств не лише бойківщини, а усього українського народу – Святвечір. Господиня порається над приготуванням дванадцятьох страв, святково застеляє стіл домотканим білим полотном, під яким рясно розсипана пшениця. Господар тим часом перев'язує перевеслами сад, погрожуючи деревам, які не плодоносять, дбайливо обходить обійстя, обсіваючи свяченою сіллю на захист від лихого. Цього дня всі намагаються трудитися, аби весь круглий рік бути жвавим і працьовитим. Існує повір'я: хто разом із появою першої зорі сяде до вечері – то увесь рік завжди всюди встигатиме. І ось на оксамитовому небосхилі з'являється перша передвісниця Святвечора. Вона сьогодні особлива, не така як звичайного вечора, зачаровує ніжним барвистим золотистим полиском на небесному обрії, веселково виграє казковими диво-променями, немов радіє як дві тисячі років тому, вказуючи шлях до маленького Христа. Усе цього вечора дивовижне, світле, радісне. Сім'я молитовно приступає до вечері. А вже зовсім недалеко несеться в морозному повітрі дзвінкі голоси маленьких колядників, які так натхненно славлять Божого Сина.

За свою багатовікову історію український народ витворив чимало обрядових образів-символів. Одним із них, що супроводжує різдвяні свята, є „карачун" – хлібини, як правило круглої форми, обв'язаної навхрест нитками льону. Це символ достатку, врожаю і добробуту сім'ї. Хоча сама назва карачуна (керечун, корочун) сягає язичницького новорічного обряду – свято дня зимового сонця, а точніше – „свято зимового повороту сонця, завдяки якому дні стають довшими". Обов'язковим є елемент наявності у хлібині (карачуні) часника, що символізує не лише захист від хвороб, а й оберігає оселю від злих демонічних сил. Карачун – обов'язкий атрибут на Святвечір, з ним починали вечеряти, ставивши на почесному місці, і шанобливо зберігали аж до щедрого вечора. Перед вечерею на Щедрий вечір господар з господинею урочисто бере карачун, загортаючи в гарний рушник, і несе домашнім тваринам. За давнім звичаєм, розділивши хлібину на рівні частини, домашні тварини повинні „закусувати карачун", не можна когось обділити, бо це особливий вечір, коли тільки раз на рік розмовляють людською мовою звірі. Їхні скарги можуть накликати нещастя на родину, тому в цей вечір господар намагався щедро нагодувати свійських тварин.

Побутує одна цікава легенда про господаря, що хотів почути розмову тварин на другий святий вечір (щедрий). „Закусуючи карачун", він нагодував тільки одного вола, іншого залишив голодним. Причаївшись уночі, допитливий господар почув: „Добре тобі, щедро накормили, проте завтра обоє будемо виконувати однакову роботу, і ніхто не скаже, що я голодний".

Виконання обряду супроводжується святковими різдвяним піснями, кантами. Це досконалі взірці поетичної форми і змісту, наповнені сакральною суттю.

Зазвичай ці різдвяні піснеспіви тематично можна поділити на декілька груп.

До першої доцільно віднести колядки євангельського характеру, які мало різняться від богослужбових тропарів. Сюжет кантів строго підпорядкований ідеї прославлення вочоловічення Сина Божого та звеличення Пресвятої Богородиці: „Бог Педвічний", „Предвічний Боже…", „Небо і земля" тощо. Джерелом поезій такого жанру були богослужбові книги, що поширювалися зазвичай через монастирі, церкви, школи богословського спрямування. Тому й не дивно, що мова така архаїчна, рясна на старослов'янізми, а строфа часто різниться ритмічним розміром. Такі витвори мали на меті приглушити язичництво, утвердити християнство, однак історія тісно переплела два полярні за змістовим наповненням жанри. Тепер – це високомистецькі поетичні шедеври, в яких геніально поєднані образи міфології та християнської релігії. Яскравим прикладом цього є кант „Щедрий вечір всім вам!", де заспів розповідає про народження Сина Божого, а строфа рефрену містить звернення до язичницької праслов'янської богині Ладо.

Щедрий вечір всім вам! Щаслива година,
Породила Діва Предвічного Сина.

Приспів

Ладо, ладо, ладо – все на світі радо,
Щедрий вечір на земли.

Інша група – гимни, в яких домінує християнська тематика, сюжет розповідає про народження Спасителя, але поряд з тим добре представлено національний колорит. Часто це пророцтва, обіцянки Христа про щасливу долю України, прохання до Спасителя за рідну землю. Ось кілька прикінцевих рефренів:

Тоді до Мами сказала дитина:
– Буде щаслива уся Україна. (2)

* * *

Хоч і зазнає терпінь дуже много,
Діждеться слави і щастя від Бога. (2)

* * *

Глянь оком щирим, о Божий Сину,
На нашу землю, на Україну...

* * *

Ой ти, ясна зоре, не зайди за море,
Глянь на наші рідні ниви, на степи і гори.

Образи біблійних героїв також проектуються на національний ґрунт, українці розвеселяють Дитятко, грають для нього, а образ Богородиці часто нагадує героїню з українських легенд, яка, схилившись над дитиною, ніжно співає колискову.

Як Го породила, та й стала співати:
– Люляй, люляй, мій Синочку, бо я іду спати.

* * *

Спи, Ісусе, спи, спатоньки ходи,
Я Тебе Му колисати,
Пісеньками присипляти: }2
Люлі, Серденько, люлі, спи, Ісусе, спи!

Заслуговують на увагу різдвяні канти, де представлений вичерпно національний колорит, євангельські образи уособлюють тут силу, яка принесе визволення з-під ворожого ярма, допоможе Україні встати з колін. Пісні, очевидно, були створені у першій половині XX століття, у страшний період імперського свавілля.

Сумний Святий вечір в 46 році,
По всій нашій Україні плач на кожнім кроці. (2)

Доцільно виокремити ще одну тематичну групу, яка є значною в українському фольклорі за кількістю представлених творів. Це щедрівки, чи не найдавніші піснеспіви, що синтезували в собі багатовікові традиції українського народу, стали його своєрідною естетикою і філософією. Тематика таких гімнів, зазвичай, соціально-побутова: величають прадавні ремесла українців, землеробство, рільництво, славлять господаря з господинею, оспівують вроду дівчат і мужність парубків, порівнюючи їх з ясними зорями та місяцем-молодиком.

Сьогодні ми пропонуємо нашим читачам кілька давніх маловідомих, а то й зовсім незнаних українських коляд, в яких надзвичайно лірично оспівується народження Христа, а поряд з тим вираженя надія відродження величі та слави України.

Веселая й настала новина

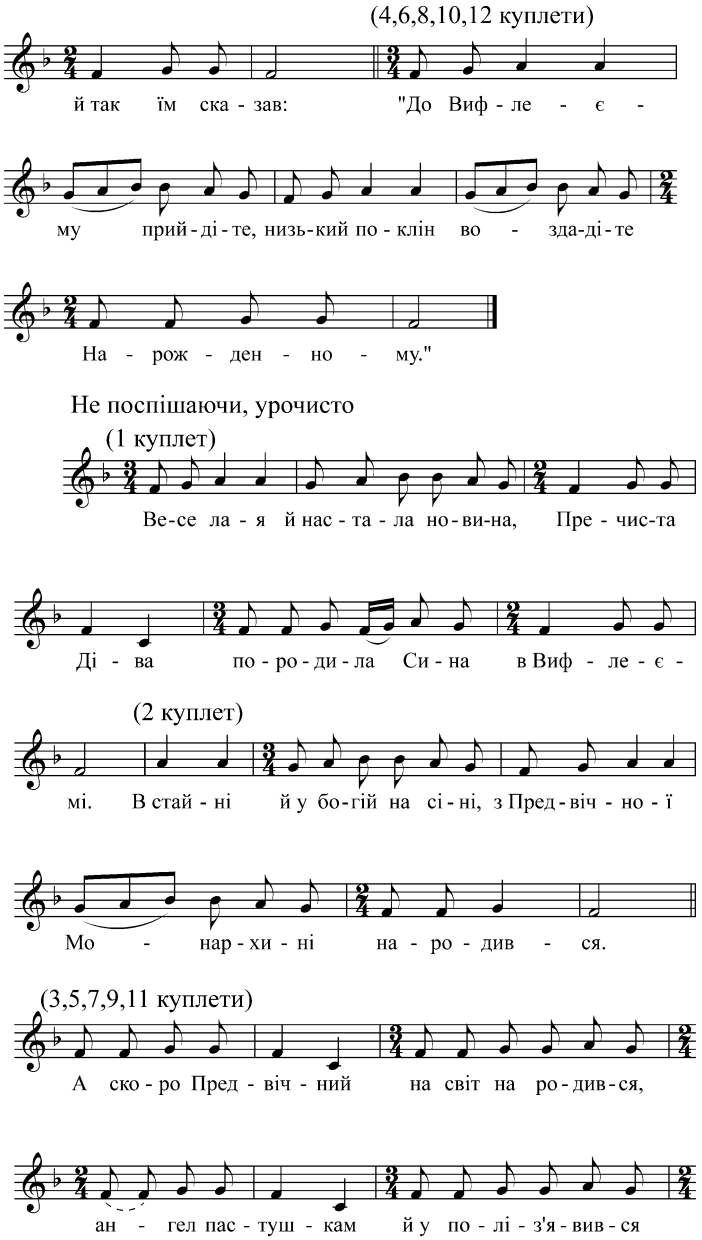

Веселая й настала новина,

Пречиста Діва породила Сина
В Вифлеємі.

В стайні убогій на сіні,
З Предвічної Монархині
Народився.

А скоро Предвічний на світ народився,
Ангел пастушкам й у полі з'явився,
Так їм сказав:

„До Вифлеєму приділе,
Низький поклін воздадіте
Нарожденному".

Тріє царіє на Востоці були,
Ясную звізду вони угледіли
На облаках.

За звіздою йдуть три царі,
До Вифлеєм несуть дари
Дорогії.

Ливан да смирну, златом обдаряли,
Низьким поклоном, на коліна впали
Тріє царі.

Ірод з того засмутився –
Христос-Господь народився
В Вифлеємі.

Ірод злостивий за Христом питає,
Чотирнадцять тисяч дітей убиває,
Кров проливає.

Ой Іроде, ой тиране,
По твоєму ся не стане,
По убийству.

Йосиф старенький Марію поймає,
Аж до Єгипту з Христом уступає –
В чужу сторону.

А ми з того й веселімся,
Рожденному поклонімося
Низьким поклоном.

– Предвічний Монарху, Найясніший Пане,
Умилосердися на всі християни, –
Просимо тя.

– Дай нам в мирі тут прожити
І з Тобою в небі жити
На віки амінь.

Ясна зоря засвітила
(мелодія „Бог Предвічний”)

Ясна зоря засвітила,
Вже зійшла золота,
Про Бога, про Христа
Всім возвістила. }2

В Україну засвітила,
Над широким степом,
Над глибоким Дніпром,
Там засвітила. }2

Над хатами заясніла,
В українські серця,
Про Христа, про Дитя
Загомоніла. }2

Радуйтеся, добрі люди,
Бо вродився Божий Син,
Він не дасть нам один
Кривди терпіти.

І зраділи степи, гори,
Звеселіла земля,
Україна ціла
І Чорне море. }2

Лине пісня понад хмари,
Заспівали степи,
Вже не буде журби,
Вражої кари. }2

І ми, браття, станьмо в колі,
Просім Господа всі,
Щоб дав рідній землі
Діждати долі. }2

Радісна новина
(мелодія „Дивная новина”)

Радісна новина весь світ звеселила,
В Україну ясна зоря ясно засвітила. (2)

Ясно засвітила, стала гомоніти,
Радуйтися, веселіться, українські діти. (2)

Радуйтися діти по всій Україні,
Народився малий Йсусик у яслах на сіні. (2)

Три князі зі Сходу, ангели небесні,
Поклонились, прославили Дитятко чудесне. (2)

Українські діти скоро поспішили
Та Ісусові дарунки щиро приносили. (2)

Дарунки принесли та й стали співати,
Благослови нас, Ісусе, та й Божая Мати. (2)

Дай нам добру долю, дай нам щастя много,
Ти потреби наші знаєш, бо вродився в Бога. (2)

А Ісусик каже: „Українські діти,
Живіть в щасті, жийте в славі, мов ті рожі-квіти. (2)

Досить вам бідити, досить вам терпіти,
Я поможу вам щасливо ще дійти до цілі. (2)

Слава Богу, слава, за слова зичливі,
Як Ісусик буде з нами, будемо щасливі. (2)

Чи чули, браття...

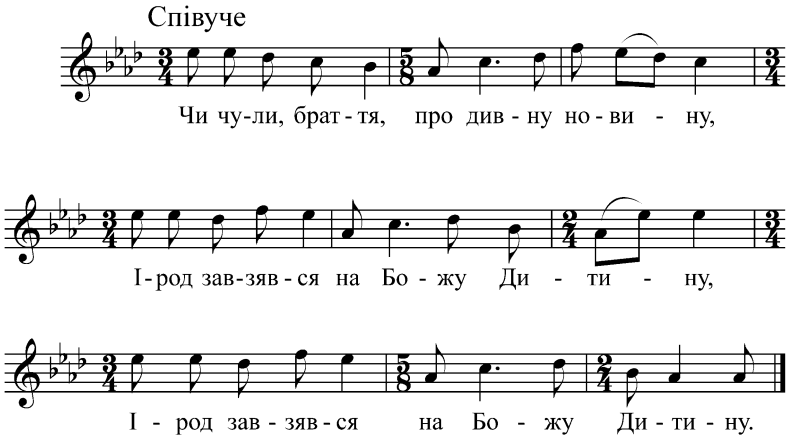

Чи чули, браття, про дивну новину,
Ірод завзявся на Божу Дитину. (2)

Ірод лукавий з того засмутився,
Що Цар Всесвіта на світ народився. (2)

Щоб своє царство собі схоронити,
Звелів Ісуса маленького вбити. (2)

Своїх вояків у світ посилає,

Христа зловити він їх заставляє. (2)

А Божа Мати, про це як узнала,
Аж до Єгипту з Христом утікала. (2)

Ой ішла, ішла буйний вітер віяв,
А там господар пшениченьку сіяв. (2)

– Помагай, Боже, пшеницю сіяти,
Нині її сієш, завтра будеш жати. (2)

Ой господарю, не дай нам пропасти,
Дай уникнути вражої напасти. (2)

– Втікайте скоріш лугами, полями,
Я Вас не зраджу, хай Бог буде з вами. (2)

Лиш Божа Мати на стежку ступила –
А вже пшениця зійшла і зацвіла. (2)

Лиш Божа Мати за нивкою стала –
А вже пшениця під серп дозрівала. (2)

– Ой чудо, чудо, – господар та й каже.
А тут вже шляхом іде військо враже. (2)

– Гей, господарю, не смій нам скривати,
Чи не йшла туди з дитиною мати? (2)

– Ой ішла, ішла – буйний вітер віяв,
Тоді я свою пшениченьку сіяв. (2)

– Коли це було, шкода здоганяти, –
Злютився Ірод, сказав завертати. (2)

Тоді до Мами сказала дитина:
– Буде щаслива уся Україна. (2)

Хоч і зазнає терпінь дуже много,
Діждеться слави і щастя від Бога. (2)

Лелія

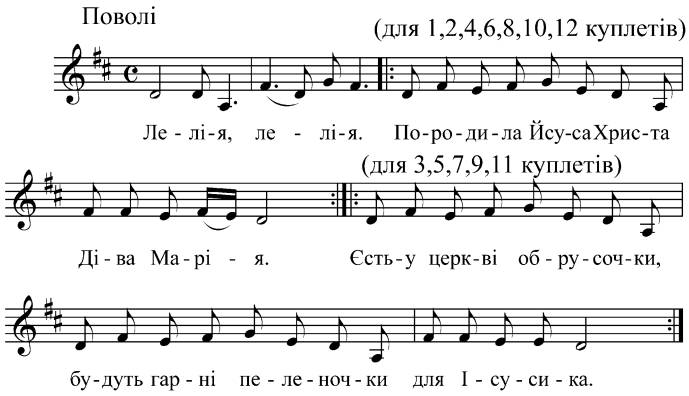

Лелія, лелія.
Породила Йсуса Христа,
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
Та й не мала пеленочків
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
Єсть у церкві обрусочки –
Будуть гарні пеленочки
Для Ісусика. }2

Лелія, лелія.
Та й не мала повивача
Діва Марія.

Лелія, лелія.
Єсть у церкві пояс ’двабний,
То буде повивач ладний
Для Ісусика. }2

Лелія, лелія.
Та й не мала колисочки
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
Єсть у церкві вівтарочки,
Будуть гарні колисочки
Для Ісусика. }2

Лелія, лелія.
Та й не мала, де скупати
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
На Йордані вода зимна,
Там скупала Діва Сина,
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
Темним лісом утікала
Діва Марія. }2

Лелія, лелія.
Свічку з снігу усукала –
Свічка на весь світ засяла, }2
Діва Марія.

Лелія, лелія.
Породила Йсуса Христа
Діва Марія. }2

Унікальне і неповторне бойківське Різдво, як і сама культура, багате, щедре, вишукане. Отож цінуймо цю прекрасну карпатську легенду, щоб не розірвалося прадавнє коло сивочолих українських звичаїв. Колядуймо батькам, знайомим, колядуймо від хати до хати, нехай разом з нами святкує вся Україна.

Христос ся рождає!

Славити Його!

Література

Різвяному світові — з Розлуча // Упорядник і автор передмови І.Розлуцький. — Дрогобич, 2006. — 100 с.

Ігор Розлуцький